

Els frescos gòtics amb llegendes en català i occità a Casaús de Larbost

Autor: Montse Montesinos
Data de publicació: 24-10-2017

Unes esglésies romàniques oblidades al Pirineu occità i unes impressionants pintures al fresc amb inscripcions en català i occità. Comunicació de la Montse Montesinos al 16è Simposi de la Història Censurada de Catalunya (2016).

Una visita

Al Pirineu francès, al costat de la Vall d'Aran i passant pel pas del Portelló, entrem a la regió occitana de l'Alta Garona, a França. La primera població que hi trobem és Luchon i, al costat mateix, per la carretera que porta a la zona de Peyresourde o Pedrasorda, s'hi troba la Vall de Larbost (Larboust), sembrada de pobles petits i de les corresponents esglésies romàniques: totes del segle XI. Algunes d'elles tenen la particularitat de contenir pintures al fresc. Es poden visitar. Aquestes esglésies fan tot l'efecte d'estar poc cuidades, cosa que, de França estant, sorprèn, car aquest país posa molta cura a conservar el seu patrimoni.

Inscripció en català: lo coronament de nostra dama

Fa uns anys vam visitar aquesta encontrada. La primera vegada que vam entrar en una d'aquestes esglésies, concretament la de Casaús de Larbost, dita en francès Cazeaux de Larboust, ens vam quedar astorats. Aquest temple està dedicat a Santa Anna i ens vam trobar dins d'una mena de petita Capella Sixtina! Tota ella —absis, parets i sostre— estava coberta de frescos: més ben conservats en les parts altes i més malmesos en la part de baix. Aquests frescos reproduïen, com se solia fer a l'Edat Mitjana, molts passatges de la Bíblia. També es reproduïen altres temes. Aquesta altres temes són més populars i moderns.

Mentre anàvem observant bocabadats aquella meravella, vam adonar-nos que les pintures, tot i conservar, en molts quadres, un primitiu aspecte naïf que és típic de l'art romànic, no pertanyen verament a l'estil romànic, sinó que són

d'una escola molt més evolucionada i complexa, amb detalls propis de l'època gòtica. Les pintures estan repartides en rectangles, cadascun dels quals mostra una escena de l'Antic o del Nou Testament. També hi ha altres temes: escenes de la vida de Sant Jordi, de Sant Cristòfol... Alguns dels episodis estan representats en dues o tres escenes consecutives: talment com en un còmic. A més, tenen una particularitat afegida: hi ha llegendes en caràcters gòtics al peu d'algunes escenes. Les llegendes n'expliquen el contingut. En vam llegir una per curiositat. I la nostra sorpresa va ser gran en comprovar que ho llegíem en la nostra llengua. Allò estava escrit en català!

Inscripció en occità: O vos que venitz, tengatz en la messe la lengo!

O sigui: una església romànica — com n'hi ha moltes— guarnida amb pintures murals d'estil gòtic —i n'hi ha poques— que està situada fora de Catalunya i que conté frases senceres en català! Una absoluta novetat!

Altrament, l'interior d'aquell edifici ens apareixia bastant deixat de la mà de Déu: amb humitats, parets escrostonades i descolorides, etc... Comsevulla que sigui, ens vam passar una bona estona observant tot aquell bé de Déu. Ens resistíem a marxar. Ens sabia molt de greu deixar de contemplar una cosa tan bella i valuosa.

A Luchon vam intentar trobar informació sobre l'església i les seves pintures. Aleshores tan sols vam poder fer-nos a mans uns fulletons turístics que parlaven, d'una manera molt general, del fet que al segle XV algunes esglésies d'aquella vall havien estat embellides amb frescos. Els fulletons ens van informar també que els frescos més complets i ben conservats es troben a l'església de Santa Anna de Casaus de Larbost que havíem acabat de visitar.

Han passat anys, però de tant en tant me'n recordava, d'aquelles pintures. I tenia ganes de trobar resposta al misteri segons el qual, en una vall perduda del Pirineu francès, s'hi troba amagat aquell tresor artístic. Un tresor artístic que jo creia una raresa. Raresa, d'una banda, pel fet de trobar-hi inscripcions en català fora del seu domini lingüístic —és a dir, fora de l'àmbit polític de la corona catalana d'aquella època— i, de l'altra, raresa per l'abundància de pintura gòtica al fresc, tan escassa a casa nostra.

Una segona vista

Aquest estiu passat—el del 2016— hi he pogut tornar. He visitat de nou les esglésies. Les he contemplades amb calma, n'he cercat documentació, m'he fixat en diversos detalls. El meu interès s'ha centrat de nou en l'esmentada església de Santa Anna de Casaus de Larbost. Doncs bé, hi he constatat que no hi ha engegada cap restauració, que l'església resta oberta a qui hi vulgui entrar, que hi ha perill de robatori dels objectes litúrgics, els quals són de gran antiguitat i de gran valor. En fi, que l'abandó hi continua. Fins i tot hi vam veure una colònia de formigues voladores que colonitzaven uns esglaons.

Pel que fa a la informació aplegada, he trobat llibres —confegits per especialistes en art— que se centren en les pintures d'aquestes esglésies en general i en les de l'església de Casaus de Labost en particular. A més a més, he aconseguit llibres sobre la història de la regió. Vet aquí el que he recollit sobre l'església de Santa Anna. Vaig saber que els frescos van ser fets cap a finals del segle XV i que per dur-los a terme es van emprar cinc colors bàsics: el blanc, el groc/ocre, el marró, el vermelló i el negre. Algun autor creu que aquests frescos van ser realitzats per dos pintors diferents: un de "francès" i un altre de català, mentre que un altre estudiós parla sempre d'un sol pintor. Aquest estudiós ens informa que la part més valuosa i innovadora de tota l'església és el pany de paret frontal a la porta d'entrada. Allí s'hi pot veure un gran espai on hi és representat, amb tota mena de detalls, el Judici Final: un tema que la pintura romànica no contempla, sinó que hom l'anava introduint a tot arreu conforme anava avançant l'estil gòtic en la pintura.

Així mateix, les pintures de Casaus de Labost tenen colors més vius que els de l'església del poble del costat, Sant Aventí, els frescos del qual amb prou feines conserven una petita part dels colors originaris, i encara molt difuminats i malmesos. Tot a causa del pas del temps i de la poca cura per mantenir els frescos i de restaurar-los. Per contra, els de Santa Anna van restar gairebé dos segles del tot tapats per una gruixuda capa de pasta composta. Aquesta pasta va deixar les parets emblanquinades. Però el 1873 un pintor de la comarca va descobrir que a sota s'hi amagava aquest tresor pictòric. Aleshores, es va fer una restauració i estudi de tot el que va anar apareixent.

Les llengües de les inscripcions

Inscripció en català/occità: JHS creèt Eva deu costat de Adam

Altrament, ja hem dit que d'aquests temples ens n'han arribat pintures que incorporen llegendes en català—més aviat

poques—. N'hi ha moltes que no en tenen cap. D'altres, les tenen en llatí. I una sola en occità.

Diguem-ne alguna cosa, dels escrits en aquestes llengües. Trobem la inscripció en occità precisament a l'església de Santa Anna a Casaus de Larbost. És al costat de la porta, en una pilastra. Aiixí, qui entra a l'edifici pot veure una figura allargada vestida de vermell, que adverteix el visitant amb aquestes paraules : <O vos que venitz tengat en la messe la lengo> o sia: <Oh, vosaltres, que veniu, tingueu la llengua quieta> que vol dir, : .

Vegem ara les llegendes en català/occità. N'he trobat quatre, les quals il·lustren sis rectangles de pintures. Per sort, són les més ben conservades i es poden llegir bé. N'hi ha d'altres que són gairebé d'il·legibles: són les que estan escrites en llatí.

En català —amb alguna paraula en occità— tenim aquestes:

Vista general de l'absis de l'església de Santa Anna de Casaus de Larbost (Cominges)

Lo Coronament de Nostra Dama
Sant Johan predicaba au poble et foc pres per h...(il·legible)
JHS cree Eba deu costat de Adam
Langel jetè (expulsa) Adam i Eba de Paradis tareste (terrestre).

Les llegendes en llatí, que són les més nombroses, es refereixen a escenes que giren a l'entorn del naixement de Crist:

<Gloria in excelsis Deo>; la salutació de l'àngel:
<Ave Maria, gratia plena> etc...

Els llibres consultats no fan cap esment de la varietat d'idiomes. Es limiten a reproduir en francès els textos, com si en fos aquest, l'idioma originari. Chauvinisme total.

Una mica d'història
Un autor remarca que en temps reculats diversos incendis van destruir els arxius i, per tant, molts detalls de la història d'aquestes esglésies han quedat oblidats i sense resposta, la qual cosa impossibilita saber el perquè dels canvis d'idioma i també la procedència dels pintors que van crear les pintures.

Altrament, s'ha de tenir en compte que aquesta zona era important pel fet de ser pas fronterer no només amb la Vall d'Aran, sinó també amb l'Aragó . La ruta aragonesa es feia a través de la Vall de Benasc. Era un trajecte costerut però molt usat. I això fins al punt que esdevingué una ruta comercial, mercès a la qual s'enriquí molta gent. I passava el mateix a la comarca del costat, la Vall d'Aran: una regió que canviava contínuament de pertinença política. Sigui com sigui, ambdues comarques rebien les influències artístiques que arribaven a les Quatre Valls de l'arquebisbat de Comenge, del qual sempre han depès. A partir del segle XV, i durant els segles XVI i XVII, hi va haver en aquells territoris una activitat pictòrica frenètica i les esglésies de les dues bandes dels Pirineus es van enriquir amb pintures fastuoses que seguien les noves tendències renaixentistes i, més tard, les barroques. Les lluites religioses i el Concili de Trento imposaven la seva propaganda per mitjà d'aquestes imatges i els pintors itinerants treballaven en les dues vessants: els uns, doncs, eren catalans i els altres, gascons.

Això a banda, he revisat fotografies d'altres esglésies del bisbat de Comenges que continguin frescos amb llegendes. Mirava de trobar paral·lelismes. I, efectivament, n'hi ha més, de pintures que incorporen escrits. De tota manera, a banda de ser molt posteriors, només incorporen escrits en llatí. En català o occità no n'he trobat cap més.

Quant a l'estricta regió de Comenges, cal dir que durant l'Edat Mitjana va canviar de governants moltes vegades. Ara depenia de la corona catalana, ara depenia de la regió de l'Aquitània, que estava sota influència anglesa. O bé es posaven, fins i tot, sota la protecció del veí comtat de Pallars... Va ser una època molt turbulenta. Els senyors feudals conspiraven contra el rei de França Lluís XI fins que aquest va guanyar la partida i es va annexionar les Quatre Valls l'any 1456. Als temps en que van ser fetes les pintures, a la 2a meitat del segle XV, la regió ja estava incorporada al territori de la corona francesa. A partir de llavors, la contrada es va pacificar i va conservar la seva autonomia i els seus privilegis per uns quants segles.

Conclusió

El fet és que tenim unes pintures del segle XV que tenen inscripcions en occità i en català. Unes pintures gòtiques al fresc, de gran bellesa i qualitat pictòrica, singulars per la seva raresa, conservades al llarg dels segles de manera quasi miraculosa, que resten desconegudes del gran públic —i fins i tot dels especialistes de casa nostra—, infravalorades i gairebé oblidades per les autoritats culturals, que haurien de vetllar per la seva conservació i divulgació i per altra banda silenciades per la seva particularitat idiomàtica.

O sigui que un altre cop el català i l'occità queden obviats. En aquest cas, per les administracions espanyola i francesa, que viuen d'esquena, com sempre, a la seva riquesa lingüística.

Montse Montesinos

Bibliografia:

- Christian Rives: Vallée du Larboust. Histoire des églises romanes; Luchon, 2016.
- Jacques Brau Mon Helios: Pays des Nestes et de Comminges. Des origines a nos jours; 1a edició, Pau, 2014.
- Albert Sierra Requena (historiador de l'art): La pintura mural a la Vall d'Aran en temps del Renaixement; UB /Generalitat de Catalunya (internet).
- Anotacions preses d'un full informatiu de l'Església parroquial de Casaus de l'Arbost, departament dels Alts Pirineus (França).
- Col·lecció de fotografies d'internet.
- Col·lecció de fotografies personals.